

**Onnistunut avioliitto: ihanteellinen nais- ja mieskuva
opaskirjallisuudessa 1920-luvulta 1940-luvun lopulle**

Emilia Fabritius
Kandidaatintutkielma
Historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusteema ja -kysymykset	1
1.2	Aiempi tutkimus	2
1.3	Alkuperäislähteet ja metodologiset lähtökohdat	3
2	1900-LUVUN ALUN SUOMALAINEN YHTEISKUNTA JA AVIOLIITTO	7
3	SUKUPUOLIELÄMÄ AVIOLIITTOSSA	10
3.1	Siveellisyyden ihanne	10
3.2	Rotuhygieenisen ajattelun vaikutus avioliittoon.....	12
4	SUKUPUOLEN ESIINTYMINEN OPASTEOKSISSA.....	15
4.1	Ihanteelliset luonteenpiirteet avioliittoon	15
4.2	Sukupuoliroolit avioliitossa ja kotona	17
4.3	Vanhemmuus avioliiton päämääränä	19
5	LOPPUPÄÄTELMIÄ	22
	LÄHDELUETTELO	24

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusteema ja -kysymykset

Kandidaatintutkielmassani tarkastelen 1900-luvun alkupuolen suomalaista avioliittoa sukupuolen näkökulmasta opaskirjallisuuden kautta. Lisäksi tutkin avioliiton sisäistä seksuaalisuutta ja siihen liittyjä elementtejä. Tutkielma keskittyy tarkastelemaan avioliittoa kohtaan asetettuja ennakko-odotuksia ja niihin sisältyneitä sukupuolittuneita käsityksiä. Pohdin lisäksi aihetta ajan yhteiskunnallisessa kontekstissa, jonka avulla on mahdollista tuoda esiin syitä sukupuolten välisille eroille avioliiton piirissä. Tutkimuksen fokuksessa ovat heteroseksuaaliset monogaamiset parisuhteet, koska tutkimuksen lähdeaineisto rajaa muut parisuhteiden muodot ulkopuolelleen.

Tutkimuksen lähteenä käytän 1920–1950-lukujen välillä julkaistuja avioliitto- ja terveysoppaita. Aikarajaus valikoitui erityisesti kattamaan maailmansotien välisen ajan, mutta toisaalta tutkimus ulottuu myös toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. 1940-luvun lopun opaskirjallisuuden avulla voidaan tutkia nimenomaan mahdollisia sodan jälkeen tapahtuneita muutoksia liittyen esimerkiksi moraaliin tai avioitumiskäytänteisiin. Opaskirjat yleistyivät laajalti länsimaissa 1920- ja 1930-luvuilla¹. Oppaiden yleistyminen liittyi vahvasti vuosisatojen vaihteen lisääntyneeseen sukupuolihygieniseen valistukseen. Suomessa 1920-luvulla julkaistiin erityisen paljon opasteoksia, kun taas 1930-luvulla niiden julkaisu oli vähäisempää. 1940-luvulta taas opaskirjoja löytyy useita. Laajensin oman tutkimukseni lähdeaineiston kattamaan siis myös 1940-luvun lopun opaskirjoja, koska niiden avulla on mahdollista saada

¹ Helén 1997, 309.

laajempi ymmärrys myös sotien jälkeisistä keskeisimmistä näkökulmista liittyen avioliittoon ja sukupuoleen. Opaskirjat itsessään kertovat käsityksistä kirjoitusajankohtana ja ennen sitä, eikä niinkään julkaisuajankohdan jälkeisestä ajasta, joten tästäkin näkökulmasta katsottuna on perusteltua ottaa tutkimukseen mukaan vielä 1940-luvun lopulla julkaistuja tekstejä. Avioliittoa ja seksuaalisuutta koskevien opaskirjojen avulla on mahdollista saada käsitys siitä, millaisena ”asiantuntijat”² näkivät avioliiton ja yleisesti parisuhteen. Toisaalta ne taas kuvaavat lisäksi yhteiskunnan asettamia odotuksia avioliittoa kohtaan. Aion tarkastella aihetta seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

Minkälaisia odotuksia opaskirjallisuudessa asetettiin naisille ja miehille avioliitossa elämiseen ja toimimiseen?

Millaisia eroja oppaissa on mahdollista havaita sukupuolten välillä ja mistä erot johtuivat?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on yleisemmin nostaa esiin teoksissa esiintyviä toistuvia teemoja liittyen avioliittoon. Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on taas analysoida tarkemmin ensimmäisen tutkimuskysymyksen pohjalta tehtyjä havaintoja. Tavoitteena on tuoda analyysiin mukaan sukupuoliteoreettinen näkökulma laajemmin ja sen kautta löytää vastauksia mahdollisiin eroavaisuuksiin.

1.2 Aiempi tutkimus

Yleisesti suomalaista perhe-elämää, avioliittoa, sukupuolta ja seksuaalisuutta on tutkittu suhteellisen laajasti historiantutkimuksen kentällä. Näiden teemojen kontekstoimiseksi on ensiksi tarpeellista ymmärtää laajemmin 1900-luvun alun suomalaista yhteiskuntaa ja sen rakenteita. Tutkimuksessa käytän yleisteoksina Ville Kivimäen ja Kirsi-Maria Hytösen *Rauhaton rauha* -teosta ja Kai Häggmanin teos *Suomalaisen arjen historia*. Edellä mainituista teoksista saa riittävän yleiskäsityksen 1900-luvun alun yhteiskunnasta ja elämästä.

² Opaskirjojen kirjoittajien joukossa oli esimerkiksi lääkäreitä, joita voidaan nimittää asiantuntijoiksi. Kuitenkin suurimmalla osalla oman lähdeaineistoni kirjoittajista ei ollut aiheeseen sopivaa ammatillista koulutusta.

Pirjo Markkola on tutkinut teoksessaan *Näkymätön sukupuoli* miehiä ja mieheyttä yleisesti eri vuosisatojen aikana. Teos antaa sukupuolentutkimuksellista teoreettista näkökulmaa opaskirjallisuuden tulkitsemiseen, etenkin puhuttaessa miesten ominaisuuksista ja heille suunnattujen opaskirjojen analysoimisesta. Ilpo Helénin teos *Äidin elämän politiikka* käsittelee etenkin naisten elämää perheessä ja avioliitossa, joten käytän teosta taustana opaskirjojen naisia käsittelevien osioiden analysoimisessa. Lisäksi Helénin teos on myös kattava yleisteos suomalaisesta avio-, perhe- ja seksuaalielämästä. Helénin teoksessa tarkastellaan edellä mainittuja teemoja 1880-luvulta 1960-luvulle, joten teos toimii hyvin täsmentävänä tukena tutkimukselleni. Anu Pylkkänen on tutkinut avioliittoa teoksessa *Vaihtoehto avioliitolle*. Teoksessa tuodaan ilmi erityisesti näkökulmia avioliiton sisäisiin sukupuolten epätasa-arvoon liittyviin asioihin, sekä liitetään näitä yhteiskunnallisiin tekijöihin.

Avioliitto- ja terveysoppaita on käytetty suomalaisen historiantutkimuksen alkuperäislähteenä jo aiemmin tehdyissä tutkimuksissa. Armas Nieminen on tutkinut suomalaista aviorakkautta ja seksuaalisuutta käyttäen lähteenään avioliitto- ja terveysopaskirjallisuutta. Niemisen tutkimus luo suhteellisen pitkän aikavälin katsauksen suomalaiseen yhteiskuntaan, koska tutkimus ulottuu sääty-yhteiskunnan ajoilta 1990-luvulle saakka. Oma tutkimukseni on teemallisesti hyvin lähellä Niemisen tutkimusta, mutta aikarajauksen puolesta tutkimukseni on spesifimpi. Lisäksi Niemisen tutkimus käsittelee laajemmin avioliittoa kokonaisuudessaan, kun taas omassa tutkimuksessa on nimenomaan keskiössä sukupuoli. Myös Arja-Liisa Räisänen on käyttänyt vuonna 1995 julkaistussa väitöskirjassaan avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaita tutkiessaan sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessia 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa. Oma tutkimukseni toimii ikään kuin jatkeena tälle tutkimukselle, koska tässä tarkasteltavana oleva ajanjakso alkaa 1920-luvun alusta ja ulottuu 1940-luvun loppuun. Kummassakaan edellä mainituissa tutkimuksissa ei ole käytetty samoja teoksia lähdeaineistona, joita käytän omassa tutkimuksessani.

1.3 Alkuperäislähteet ja metodologiset lähtökohdat

Alkuperäislähteinäni käytän viittä 1920–1950-lukujen välillä julkaistua avioliitto-opasta, sekä yhtä terveysopasta. Valitsin juuri nämä viisi opaskirjaa tarkasteltavaksi, koska ne edustavat

mielestäni kattavasti ajan opaskirjallisuutta. Jokaisella opasteoksen kirjoittajalla on hieman erilainen näkökulma aiheen käsittelemiseen. Terveysoppaasta valikoin tutkittavaksi osuudeksi erityisesti sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevät kohdat. Terveysopas avaa mahdollisuuden tutkia myös avioliiton fyysisiä aspekteja osapuolten välillä, koska oppaassa keskitytään nimenomaan parisuhteen henkisen puolen sijasta fyysisyyteen. Lähdeaineisto on koottu taulukkoon, jossa esittelen relevantteja perustietoja teoksista, sekä teoksissa esiintyviä keskeisiä teemoja.

Taulukko 1. Tutkimuksen alkuperäislähteet³

Teos	Kirjoittaja & kääntäjä	Julkaisu vuosi & kustantaja	Alkuperämaa	Tyyppi	Keskeisimmät teemat
Avioliiton valtiotaitoa	Langenscheidt, Paul (Suom. Selma Anttila)	1921 Arvi A. Karisto Oy.	Saksa	Avioliitto-opas	-Avioliitto -Talous -Aviopuolison ideaalit ominaisuudet
Kirja rakastavaisille	Yliluoma, T.	1926 T. Yliluoma.	Suomi	Avioliitto-opas	-Avioliitto -Puolison valinta
Morsiamen kirja	Kaksi Rouvaa (Wiherheimo, Alli ⁴)	1944 Arvi A. Karisto Oy.	Suomi	Avioliitto-opas	-Puolison valinta -Koti -Perhe
Avioliitto	Sormunen, Eino	1944 SKS Kirjapainon Oy.	Suomi	Avioliitto-opas	-Avioliitto -Uskonto
Terveysopas naisille ja miehille	Collins, E. C. (Suom. Ei tiedossa)	1947 Otto Andersin Oy:n Kustannusliike.	Yhdysvallat ⁵	Terveysopas	-Terveys -Seksuaalisuus -Uskonto -Sukupuoliroolit

Lähdekriittisestä näkökulmasta katsottaessa on syytä ottaa huomioon oppaiden kirjoittajat ja heidän asemansa vaikutus opasteosten sisältöön. Kaikista teosten kirjoittajista ei ole riittävää

³ Ks. tarkemmat bibliografiset tiedot lähdeluettelosta alkuperäislähteiden kohdalta.

⁴ Pohls 1997; Wiherheimo on toinen teoksen kirjailijoista, mutta toisesta kirjailijasta ei ole varmaa tietoa. Kuitenkin huhutusti toinen teoksen kirjoittajista olisi Selma Anttila.

⁵ Setälä 1910, 67; Opaskirjassa ei tuoda esiin kirjoittajan kansallisuutta, mutta Valvoja -aikakauslehdessä mainitaan hänen olleen yhdysvaltalainen.

taustatietoa siitä, minkälaisessa ammatissa he olivat, joten heidän kohdallaan on mahdotonta analysoida, miten heidän taustansa vaikuttivat heidän teoksiinsa. Niiden opasteosten kohdalla, joissa kirjoittajan taustat ovat tiedossa, on selvästi havaittavissa piirteitä, joista huomaa kirjoittajien ammatillisen taustan. Sisällöllisesti huomattavasti eniten uskonnollisia viittauksia sisältävä opasteos *Avioliitto* on piispa Eino Sormusen kirjoittama⁶. Tutkimuksen ainoa terveysopas taas on lääkäri E. C. Collinsin kirjoittama, joka lähestyy avioliittoa nimenomaan lääketieteellisestä näkökulmasta⁷. Kahden Rouvan kirjoittamassa *Morsiamen kirjassa* taas on hyvin esillä toisen kirjoittajan Alli Wiherheimon tausta Kotiliesi -lehden päätoimittajana⁸. Teoksessa nimenomaan keskitytään vahvasti kotielämän vaikutukseen avioliiton onnellisuudessa. Teoksen toista kirjoittajaa ei kuitenkaan ole tuotu julki, joten on vaikeaa arvioida hänen rooliaan teoksen sisällöntuottamisessa. Kahden muun lähteenä käytettävän teoksen kirjoittajien taustoista ei ole varmaa tietoa, joten niitä täytyy käyttää tutkimuksessa myös tämä seikka huomioiden.

Tutkimuksen kannalta olisi myös ollut kiinnostavaa saada selville kunkin opaskirjan levikki. On vaikea sanoa, kuinka suosittuja kyseiset teokset olivat Suomessa tai kuinka paljon lukijat sovelsivat oppaiden antia omiin elämiinsä. Kuitenkin on mahdollista päätellä jo opasteosten yleistymisestä 1920–30-luvuilla, että niillä oli jonkinlainen suosio ja ostajakunta myös Suomessa. Myös teosten suomentaminen eri maissa julkaistujen teosten kohdalla kielii ainakin jonkinasteisesta tarpeesta tuoda oppaita suomalaisten käyttöön.

Tutkimuksen metodologisena lähtökohdana käytän lähilukua. Konkreettisesti lähiluvun avulla tutkimuksessani on tarkoitus analysoida opaskirjojen sisältöä lukemalla tekstiä useaan kertaan. Tarkoituksena on lukea tekstejä usein eri tavoin ja prosessin avulla löytää ja kerryttää erilaisia havaintoja lukukertojen aikana. Lähiluvussa tärkeää on kiinnittää huomiota tekstin keskeisiin piirteisiin, eikä niinkään kaikkeen, mitä tekstistä löytyy.⁹ Tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää yhtä oikeaa vastausta luetuista lähteistä, vaan tuottaa lähiluvun avulla tuoretta ymmärrystä opaskirjojen sisällöstä. Pää tavoitteena on tehdä lähdeaineiston lukemisen pohjalta tarkkoja huomioita liittyen suomalaiseen avioelämään. Tarkoituksena on lisäksi tutkia sitä, miten kielen

⁶ Mäkinen 2001.

⁷ Setälä 1910, 67.

⁸ Pohls 1997.

⁹ Pöysä 2010, 338.

avulla rakennettiin sosiaalista todellisuutta sukupuolen näkökulmasta. Tutkimuksessa vertailen lisäksi alkuperäislähteistä tehtyjä havaintoja toisiinsa mahdollisten poikkeavien näkemysten varalta. Lisäksi tulkitsen havaintoja tutkimuskirjallisuuden kautta hahmottuvassa ajallisessa ja alueellisessa kontekstissa.

2 1900-LUVUN ALUN SUOMALAINEN YHTEISKUNTA JA AVIOLIITTO

Ennen opaskirjallisuuden sisällön varsinaista analysointia on syytä tarkastella laajemmin avioliittoa ja seksuaalisuutta yhteiskunnassa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Tarkoituksena on linkittää avioliitto ja seksuaalisuus laajempiin yhteiskunnan osa-alueisiin, sekä pohtia avioliittoa, seksuaalisuutta ja yhteiskuntaa toisiinsa vaikuttavina ilmiöinä. Tutkimani ajankohta on siinä mielessä erityinen ja merkittävä, että se kattaa erilaisia poikkeusaikoja: ensimmäisen maailmansodan jälkimainingit, toisen maailmansodan realiteetit yhteiskunnassa, sekä myös lama-ajan Suomessa 1930-luvulla.¹⁰ Näillä kaikilla oli vaikutuksensa niin yhteiskuntaan kuin myös avioliittoinstituutioonkin, sekä luonnollisesti myös seksuaalimoraaliin.

1900-luvun alussa kristinusko oli vielä vahvaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja yleisesti nähtiin, että avioliitto oli kristillisten arvojen mukaan Jumalan asettama järjestys. Tästä syystä uskonto ja uskonnollisuus ovat läpileikkaavia teemoja tutkimuksessani, eikä niitä voida varsinaisesti erottaa omaksi osiokseen. Uskonto siis määrätti yhteiskunnassa etenkin avioliittoa kohtaan liitettyjä asenteita ja uskomuksia. Esimerkiksi yksiavioisuus nähtiin enemmänkin itsestään selvänä avioliiton muotona, sekä myös tämä tuli toteutua nimenomaan vain miehen ja naisen välillä. Yksiavioisuuden ajatuksen taustalla oli uskollisuuden ja luottamuksen tärkeys avioparin kesken.¹¹ Eino Sormusen kirjoittamassa *Avioliitto*-opasteoksessa tulee ilmi

¹⁰ Ritamies 2006, 122.

¹¹ Räisänen 1995, 77.

nimenomaan ajatus siitä, että kaikki ihmiset ovat luotuja avioliittoon ja perhe-elämään, eikä elämään yksinäisyydessä¹². Hän tuo asian ilmi hyvin mustavalkoisesti toteamalla, että ihminen, joka elää ilman avioliittoa on automaattisesti yksinäinen. Avioliiton tai perheen ulkopuolisille ihmissuhteille ei anneta siis tässä tapauksessa kovinkaan suurta painoarvoa, vaan uskonnollinen avioliittokäsitys nousee esiin opasteoksen tekstistä.

Väestönkehityksellisesti Suomessa tapahtui murros 1910-luvulta alkaen, joka näkyy myös osaltaan opaskirjallisuuden sisällössä. Aviollinen hedelmällisyys laski vahvasti ja myös jäi selvästi alhaisempaan lukemaan pysyvästi. Hedelmällisyyden lasku toteutui käytännössä tietoisien toiminnan seurauksena, eli ehkäisymenetelmistä alettiin myös puhua avoimemmin. Tämä johti siihen, avioliitoissa vanhemmat eivät enää pyrkineet saamaan lapsia yhä uudestaan siihen saakka, kun se oli biologisesti mahdollista. Sen sijaan vanhemmat lopettivat lasten saamisen siinä vaiheessa, kun heidän toivomansa lapsiluku tuli täyteen.¹³

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen yleinen keskustelu siirtyi avoimempaan seksuaalisuudesta keskustelemiseen. Tämä seksuaalireformistinen ajatusmalli tuki suvunjatkamisen ja seksuaalisuuden erottamista toisistaan. Käytännössä se tarkoitti siis ihmisten välisestä seksuaalisuudesta nauttimiseen rohkaisua. Silti uudistusliikkeen ajatukset koskivat vain heteroseksuaalisuuden raamien sisällä seksuaalisuudesta nauttimista avoimemmin.¹⁴ Seksuaalireformistisen ajatusmallin lisäksi myös kristillinen kirkko antoi lausuntoja avioparien keskinäisestä seksuaalisuudesta nauttimisen puolesta. Seksuaalista nautintoa pidettiin Jumalan lahjana ihmisille, vaikka aktin tarkoituksena ei olisikaan ollut raskaaksi tuleminen. Puolisoiden välillä seksi nähtiin rakkauden ilmaisukeinona.¹⁵

Suomessa sota-ajan vaikutukset hankaloittivat vielä 1920-luvun alussa suomalaista taloutta ja sen myötä myös kansalaisten elämää. Kuitenkin teollisuuden kasvu nostatti taloutta suhteellisen ripeästi takaisin.¹⁶ Toisen maailmansodan aikaan yhteiskunnassa tapahtui myös suuria muutoksia, jotka liittyivät nimenomaan sukupuolten rooleihin. Miesvaltaisille aloille muodostui sodan seurauksena työvoimapula, koska työntekijät joutuivat lähtemään rintamalle.

¹² Sormunen 1944, 9.

¹³ Ritamies 2006, 124.

¹⁴ Utrio 1997, 22.

¹⁵ Nieminen 1993, 65.

¹⁶ Häggman 2007, 38.

Sodan aikana naisten täytyi olosuhteiden pakosta ottaa suurempi rooli elämän kaikilla osa-alueilla ja täyttää nämä toimet omalla työpanoksellaan, koska oma kansa täytyi pitää kuitenkin toimintakykyisenä myös vaikeina aikoina.¹⁷ Tämä taas vaikutti siihen, että enemmän naisia eri yhteiskuntaluokista pystyi jatkamaan työelämässä, eikä palaamaan kotilieden ääreen¹⁸.

Avioliittoa tutkiessa on syytä huomioida myös avioerojen määrän kasvu. Tutkimuksessa käyttämäni avioliitto-oppaat kuvailevat ideaalia avioliittoa ja pyrkivät ohjeistamaan ihmisiä mahdollisimman pitkään, sekä onnelliseen avioliittoon. Oppaiden tarkoitus on nimenomaan ehkäistä avioeroja. Eino Sormusen *Avioliitto*-opasteoksessa tehdään suoraan selväksi, että avioero ei ole hyväksyttävää. Sormunen perustelee väitettään Raamatun avulla ja leimaa avioeron synniksi.¹⁹ Avioerotilastot kuitenkin tarjoavat mielenkiintoisen vastapainon tälle. Avioerojen määrä on kasvanut suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvun aikana²⁰. Voidaan tulkita, että opasteokset olivat ikään kuin korjausliike avioerojen lisääntyessä. Armas Niemisen väitöskirjassa on hänen koostamansa taulukko avioerojen määrästä eri vuosilta. Tutkimani ajanjakson kohdalla avioerotilastot pysyttelivät taulukon mukaan suhteellisen vakaana 1900-luvun alussa, mutta avioerotilastoissa tapahtui selvä nousu vuonna 1945.²¹ Niemisen teoksessa ei etsitä syytä nimenomaan vuoden 1945 nousuun erotilastoihin. Kuitenkin tulkitsen avioerojen nousun liittyvän miesten palaamiseen rintamalta. Rintamalta palanneet miehet olivat henkisesti ja fyysisesti haavoittuneita, mikä vaikutti negatiivisesti myös parisuhteessa toimimiseen. Sodan jäljet näkyivät vielä pitkään ja aiheuttivat miehille sopeutumisvaikeuksia normaaliin elämään palaamisessa.²²

¹⁷ Kaartinen, Salmi & Tuominen 2016, 227.

¹⁸ Utrio 1997, 12.

¹⁹ Sormunen 1944, 15.

²⁰ Nieminen 1993, 83.

²¹ Nieminen 1993, 83.

²² Nevala & Hytönen 2015, 152.

3 SUKUPUOLIELÄMÄ AVIOLIITOSSA

3.1 Siveellisyyden ihanne

Kristillisen avioliittokäsityksen mukaan yksiavioisuus, johon sisältyi parin keskinäinen luottamus, oli avioliiton yksi peruspilareista. Yksiavioisuus ei kuitenkaan rajoittunut ainoastaan avioliiton sisäiseen uskollisuuteen, vaan se kattoi ajan ennen avioliiton solmimista. Esiaviollista sukupuolielämää ja sukupuolisuhteita paheksuttiin vahvasti kristinuskon piirissä. Tämän lisäksi avioliiton ulkopuolisia suhteita pidettiin syntinä.²³ Opaskirjallisuudessa on myös havaittavissa paheksuntaa esiaviollista sukupuolielämää kohtaan.

Sukupuolielämää avioliitossa käsitellään E. C. Collinsin vuonna 1947 julkaistussa terveysoppaassa. *Terveysopas naisille ja miehille sekä selitys sukupuolielämästä ja avioliitosta*-teos käsittelee laaja-alaisesti miesten ja naisten terveyteen liittyviä tilanteita. Oppaassa on selityksiä erilaisista sairauksista tai terveydellisistä ongelmista. Selityksissä mainitaan asioita, jotka johtavat sairauden syntyyn, sekä myös tapoja hoitaa niitä. Teoksen kolmas osa, *Sukupuolielämästä ja avioliitosta*, käsittelee tarkemmin avioliiton sisäistä sukupuolielämää. Osio tuo esiin erilaisia tilanteita ja ongelmia, joita avioliitossa olevat pariskunnat voivat kohdata seksuaalisessa kanssakäymisessään.²⁴

²³ Räisänen 1995, 77.

²⁴ Collins 1947, 137.

Collins painottaa tekstissään ihmisen siveellisuuden säilymisen tärkeyttä. 1800- ja 1900-lukujen taitteessa siveellisyteen on liitetty ajatuksia vastuusta, moraalista, eettisyydestä, sekä hyvistä aikomuksista²⁵. Collins tuo esiin uskonnollisen perustan avioliiton sukupuolielämälle ja hän toteaa, että avioparien pitäisi noudattaa uskonnon sanelemia ehtoja myös toiminnassaan avioliitossa. Hän puhuu esimerkiksi Jumalan luomasta ihmisestä, joka on rakenteellisesti virheetön ja Jumalan kuva.²⁶ Collinsin opasteoksessa tuodaan esiin kohtuullisuuden käsite. Collins mainitsee, että aviopuolisoiden elämän tulee olla kohtuullista.²⁷ Teoksessa kohtuullisuuden käsite nostetaan esiin puhuttaessa esimerkiksi sukupuoliyhteydestä avioliiton sisällä. Liiallista sukupuoliyhteyttä pidettiin teoksessa terveyttä ja mieltä rasittavana asiana. Kohtuullisuuden käsite on kiinnostava itsessään, koska se on hyvin suhteellinen. Teoksen lukijakunnassa eri ihmisillä saattoi olla todella erilainen käsitys siitä, mikä oikeastaan oli kohtuullista. Kirjoittaja siis käytännössä jätti lukijan harkintakyvyn varaan päätökset elämän eri osa-alueisiin liittyen ja irtaannutti oman vastuunsa ohjeistamistaan toimintamalleista ja niiden toimivuudesta.

Collinsin teoksessa perhe-elämään liitetään vahvasti vanhempien nuoruuden siveellisyys. Collins toteaa, että naisesta tulee parempi äiti, jos hän on elänyt nuorena siveellistä elämää. Teoksessa kuitenkin ei jätetä siveellisuuden elämän taakkaa pelkästään naisten harteille, vaan Collins tuo esiin miesten siveellisuuden. Myös miesten kohdalla siveellinen elämäntapa nuorena auttaa miehiä olemaan parempia aviomiehiä ja lasten isiä.²⁸ Siveellisuuden ihanne on siis ulottunut sukupuoliroolien ja sukupuolille asetettujen odotusten yli, eli se koski sekä naisia, että myös miehiä.

Myös Langenscheidtin opasteoksessa puhutaan ”seikkailuista”, joita miehillä on ollut ennen avioliittoa. Seikkailut tarkoittivat tässä kontekstissa nimenomaan aiempia seksuaalisia kokemuksia. Hänen ohjeensa mukaan miesten ei tulisi kertoa näistä seikkailuista vaimolleen, koska se aiheuttaisi avioliittoon ongelmia.²⁹ Aiempi seksuaalinen kokemus nähtiin siis asiana, joka oli piilotettava kumppanilta ja se koettiin selvästi enemmän negatiivisena asiana avioliiton toimivuuden kannalta. Kuitenkin tekstin sävyn perusteella vaikutti siltä, ettei miesten

²⁵ Pulkkinen & Sorainen 2011, 15.

²⁶ Collins 1947, 140.

²⁷ Collins 1947, 155.

²⁸ Collins 1947, 144.

²⁹ Langenscheidt 1921, 277.

sukupuolielämää ennen avioliittoa varsinaisesti paheksuttu oppaan toimesta, vaan se nähtiin enemmän asiana, jota vaimo ei välttämättä ymmärtäisi. Yhteiskunnassa sukupuoliyhteys nähtiin nimenomaan turvallisesti toteutuvaksi avioliiton sisällä³⁰. Tästä voidaan tulkita, että aiemmista seksuaalisista kokemuksista kertominen olisi paljon laajemminkin negatiivinen asia, kuin vain vaimon näkökulmasta.

Collinsin teoksessa tuomitaan vahvasti myös miesten ”itsesaastutus”, eli itsetyydytys. Hänen mukaansa kyseinen toiminta on aivotoiminnan kannalta vaarallista. Oppaan mukaan itsetyydytys voi miehillä johtaa esimerkiksi ”synkkämielisyyteen” tai ”toivottomuuteen”. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että Collins leimaa itsetyydytystäkin pahemmaksi aviopuolisoiden liiallisen sukupuoliyhteyden. Liiallinen sukupuoliyhteys vaikuttaa hänen mukaansa negatiivisesti miehen muuhun toimintaan esimerkiksi kodin ulkopuolella.³¹

Langenscheidtin opasteoksessa ideaali sukupuoliyhteys avioliitossa osapuolten välillä kuvataan molempia osapuolia tyydyttäväksi hetkeksi³². Tässä ajatuksessa tuntuu olevan vahvemmin kyse jälleen siitä, että parisuhteen ja avioliiton kestoon nähtiin vaikuttavan vahvasti parin molemminpuolinen tyytyväisyys ja rakkaus.

3.2 Rotuhygieenisen ajattelun vaikutus avioliittoon

1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla ensimmäisen ja toisen maailmansodan välillä nousi väestöpoliittinen huoli. Ensimmäisen maailmansodan aikana väestö väheni laajalti Euroopassa sodan taisteluiden seurauksena. Sota myös vaikutti negatiivisesti syntyvyyden määrään, mikä nähtiin erityisen huolestuttavana väestöpoliittisena ongelmana. Ongelman korjaamiseksi pyrittiin maksimoimaan naisruumiin reproduktiokykyä synnytystä ja lasten kasvatusta varten, jotta saataisiin mahdollisimman paljon uutta tervettä väestöä.³³

³⁰ Helén 1997, 250.

³¹ Collins 1947, 99.

³² Langenscheidt 1921, 281.

³³ Helén 1997, 103.

Ajatus rotuhygienian tärkeydestä väestöpoliittisesti oli hyvin vahvaa suomalaisessa yhteiskunnassa 1920–1940-luvuilla. Käytännössä tarkoitus oli tietoisuutta lisäämällä vähentää yhteiskunnan ei-toivottujen yksilöiden lisääntymistä ja syntymistä. Ei-toivottuihin yksilöihin lukeutuivat tässä tapauksessa esimerkiksi mielisairaat tai kehitysvammaiset ihmiset. Ydinperhe-elämään pyrittiin iskostamaan rotuhygieniaan liittyviä aiheita, kuten sielullista tasapainoa, puhtautta ja terveyden hoitamista. Erityisen huolen kohteena olivat lapset ja lasten kasvatusta perheen sisällä.³⁴ Langenscheidtin opasteoksessa näkyy selkeitä viittauksia ja paheksuntaa nimenomaan perinnöllisiä sairauksia kohtaan. Teoksessa mainitaan, että on hyvin paheksuttavaa olla kertomatta kumppanille jo suhteen alussa omista tai sukulaisten sairauksista, jotka mahdollisesti olivat perinnöllisiä.³⁵

Ehkäisyvälineistä ei ole mainintoja esimerkiksi Collinsin terveysoppaassa, vaikka siellä puhutaankin useasti sukupuoliyhteydestä aviopuolisoiden välillä. Ilmeisesti kuitenkin 1900-luvun alussa alettiin julkisemmin keskustelemaan ehkäisymenetelmistä. Jo 1800-luvun lopulla alettiin pitää aviopuolisoiden omana oikeutena säännöstellä heidän lapsilukuaan. Ajatus polveutui vahvasti väestöteoreettisista ja eugenistisistä keskusteluista, joissa yhtenä ajatuksena oli se, ettei parien tulisi hankkia lapsia enempää, kuin heidän oli mahdollista elättää taloudellisesti.³⁶

Avioliiton solmiminen vajaaälyisten ihmisten kesken oli avioliitto-oppaissa paheksuttua. *Morsiamen kirja* -opasteoksessa nostetaan esiin avioliiton estäviä tekijöitä osapuolten välillä. Avioitumista sukulaisen kanssa pidettiin oppaassa epäluonnollisena ja paheksuttavana asiana, jota pitäisi välttää kaikin keinoin. Vielä ehdottomampana asiana opasteoksen mukaan pidettiin parisuhteen toisen osapuolen mielisairautta tai *tylsämielisyyttä*³⁷.³⁸ Myös Collins tuo terveysoppaassaan vahvasti kantansa esiin siitä, että vain terveet yksilöt voivat saada tervettä jälkikasvua³⁹. Teoksista voidaan siis selvästi havaita rotuhygieniseen ajatteluun liittyviä piirteitä, jossa ajatuksena oli mahdollistaa kaikin keinoin terve jälkikasvu. Tekstit voidaan

³⁴ Helén 1997, 290.

³⁵ Langenscheidt 1921, 315.

³⁶ Räisänen 1995, 160.

³⁷ Tylsämielisyydellä tarkoitetaan tässä tapauksessa aiemmin lääketieteessäkin käytettyä termiä kuvaamaan vajaaälyistä ihmistä.

³⁸ Kaksi Rouvaa, 1944, 12.

³⁹ Collins 1947, 150.

tulkita ikään kuin ennaltaehkäisevinä ohjeistuksina epätoivottujen yksilöiden periytyvyydelle yhteiskunnassa.

Avioliiton valtiotaitoa -teoksessa oli myös havaittavissa puolison valintaan liittyvää pohdintaa ja sen vaikutusta jälkikasvuun. Langenscheidtin ajatus liittyi siihen, että puolisoiden oli hyvä olla luonteeltaan hyvin erilaisia, jotta heidän lapsensa olisivat mahdollisimman tasapainoisia. Hän toteaa esimerkiksi molemman vanhemman epävarmuuden periytyvän lapselle kaksinkertaisena epävarmuutena.⁴⁰ Opaskirjan neuvoissa voidaan havaita vahvasti 1900-luvulle tyypillisiä uskomuksia liittyen perinnöllisyyteen. Vuosisadan alussa uskottiin, että jälkikasvulle periytyisi vanhemman henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten tarkkoja yksityiskohtaisia ulkonäkö- tai luonteenpiirteitä. Tämä ajatusmalli oli kuitenkin murroksessa ja perinnöllisyystiede pyrki tutkimaan perimää laajemman kaavan kautta. Käytännössä laajempi kaava tarkoitti tässä tutkimusta, joka keskittyi geeniperimän lisäksi ympäristön vaikutukseen.⁴¹

Opasteoksien näkemys rotuhygieniasta avioliitossa oli kautta linjan hyvin yhteneväinen. Kaikissa oli selvästi linjattu, että teoksen kirjoittajat paheksuivat yksilöitä, jotka jollain tavalla toiminnallaan uhkasivat rodun puhtautta. Langenscheidtin teoksessa osoitettiin hyvin selkeästi se, että hänen linjansa oli nimenomaan paheksuva, eikä täysin kielteinen. Hän nimittäin mainitsee ilmeisesti ainakin jossakin määrin yleisen keskustelun, jota oli käyty yhteiskunnassa, jonka mukaan virallinen lupa avioliittoon vaatisi ruumiillisen tarkastuksen. Langenscheidt itse kuitenkin esittää oman mielipiteensä keskustelusta ja toteaa, että toiminta menisi hänen mielestään liian pitkälle.⁴²

⁴⁰ Langenscheidt 1921, 169.

⁴¹ Halmesvirta 1998, 188.

⁴² Langenscheidt 1921, 316.

4 SUKUPUOLEN ESIINTYMINEN OPASTEOKSISSA

4.1 Ihanteelliset luonteenpiirteet avioliittoon

Avioliittoa käsittelevät opasteokset antavat paljon painoarvoa jo puolison valintaan liittyville seikoille. Teoksissa annetaan erinäisiä, joskus hyvinkin yksityiskohtaisia, vinkkejä ja sääntöjä lukijalle. Niiden mukaan lukija pystyi tekemään ”oikean” valinnan puolison suhteen jo ennen avioliittoon siirtymistä. Näitä ohjeita annetaan teoksissa niin miehille, kuin naisillekin. Oikean valinnan tekeminen tuntui olevan kaikissa teoksissa tae pitkälle avioelämälle. Ennen 1900-lukua avioliiton taustalla ollut osapuolten välinen rakkaus ei ollut riittävä peruste avioliitolle. Perheen ja kodin tuomaa taakkaa ja vaikeuksia pidettiin liian suurena taakkana pariskunnan hoidettavaksi pelkän rakkauden voimalla.⁴³ Opasteoksista voidaan kuitenkin huomata aikakauden taitteessa tapahtuneen muutoksen elementtejä nimenomaan suhtautumisessa rakkauteen avioliittoon pyrkivien parien välillä. Esimerkiksi Langenscheidtin opasteoksessa tuodaan ilmi ajatus siitä, että avioliitossa täytyy parin välillä olla myös henkistä yhteyttä fyysisen lisäksi. Hänen mukaansa fyysinen yhteys katoaa ajan kanssa ja jos se ei korvaudu henkisellä yhteydellä, avioliitto ei voi kestää kauaa.⁴⁴

⁴³ Utrio 1997, 139.

⁴⁴ Langenscheidt 1921, 145.

Vuonna 1921 julkaistussa Paul Langenscheidtin kirjoittamassa, miehille suunnatussa ⁴⁵ *Avioliiton valtiotaitoa* -opasteoksessa korostetaan sitä, että 20-luvun yhteiskunnan avioliitto on yhdenvertainen naisen ja miehen välillä. Opasteos painottaa asiaa siitä syystä, että se oli tärkeä asia miehille pitää mielessä avioliittoa harkitessa.⁴⁶ Kuitenkin Anu Pylkkäsen tutkimuksessa todetaan, että vaikka tasa-arvosta oli noussut yhteiskunnallista keskustelua, se ei kuitenkaan vaikuttanut varsinaisesti avioliiton sisällä vallitseviin käsityksiin sukupuolieroista ja -hierarkioista⁴⁷.

T. Yliluoman teos *Kirja rakastavaisille* korostaa hyvin vahvasti ajatusta sukupuolten eroavaisuuksista. Yliluoma toteaa, että missään ei ole suurempaa eroavaisuutta, kuin miehen ja naisen luonteissa. Hän todentaa sukupuolten erilaisuutta nostamalla esiin tiettyjä luonteenpiirteitä naisilla ja miehillä. Hänen mainitsemansa luonteenpiirteet sukupuolten välillä ovat täydelliset vastakohtat toisilleen.⁴⁸ Yliluoma kuitenkin toteaa, että molempien osapuolten on syytä muistaa omassa käytöksessään ja toiminnassaan kohtuullisuus⁴⁹. Tulkitsen tämän siten, että vaikka Yliluoma pitääkin naista ja miestä täysin vastakohtina, hän kuitenkin näkee, että molempien tulee hillitä kaikkein räikeimpiä ominaisia luonteenpiirteitään, jotta avioliitto toimii. Myös Langenscheidt painottaa omassa teoksessaan sukupuolten erilaisuutta toteamalla, että suurin syy avioliittojen riitoihin johtuu nimenomaan sukupuolten vastakohtista⁵⁰. Tämä osoittaa, että Yliluoma ja Langenscheidt jakavat hyvin samankaltaisia ajatuksia sukupuolten roolista ja toiminnasta avioliitossa.

”Katsokaa eteenne, naimisiin aikovat nuoret naiset – älkää ottako tyhmää miestä!”⁵¹ Edellä mainittu kehoitus löytyy *Morsiamen kirjan* kappaleesta, joka ohjeistaa naisia puolison valinnassa. Käytännössä teos antaa ymmärtää, että miehen epätoivotuin luonteenpiirre tai ominaisuus avioliittoa varten on tyhmyys. Toisaalta tämä kehoitus kielii myös kirjoittajan ajatuksista liittyen naisten valtaan vaikuttaa puolison valintaan. Positiivisina piirteinä, jotka tekevät miehen ”oikeaksi mieheksi”, nähtiin muun muassa määrätietoisuus, rohkeus, avoimuus

⁴⁵ Tulkitsen teoksen olleen enemmän miehille suunnattu, koska teoksessa usein puhutellaan nimenomaan miehiä. Naisista myös puhutaan hieman etäiseen sävyyn. Kuitenkaan teoksessa ei missään vaiheessa sanota suoraan, että se olisi pelkästään miehille suunnattu.

⁴⁶ Langenscheidt 1921, 22.

⁴⁷ Pylkkänen 2012, 46.

⁴⁸ Yliluoma 1926, 9.

⁴⁹ Yliluoma 1926, 122.

⁵⁰ Langenscheidt 1921, 277.

⁵¹ Kaksi Rouvaa 1944, 44.

ja viisas vaiteliaisuus. Miehen piti myös pystyä pitämään huolta omasta ja perheensä taloudellisesta vakaudesta.⁵² Tyhmyys nähtiin kuitenkin myös epätoivottuna piirteenä naisilla, mutta sitä ei korostettu yhtä radikaalisti, kuin miesten epätoivottua tyhmyyttä.

1920- ja 1930-lukujen rintamamiesten miehisyyssuavaa määrittivät pitkälti perinteiset agraarisen mieheyden normit. Arvostettuina piirteinä miehissä pidettiin muun muassa rohkeutta, toisten suojelua ja valmiutta haastaa muodollisia auktoriteetteja.⁵³ Myös 1920–1940-lukujen opaskirjallisuudessa on havaittavissa samanlaisten piirteiden arvostusta liittyen parisuhteisiin ja avioliittoon, vaikka kyse oli arkielämästä, eikä sotaympäristöstä. Langenscheidtin teoksessa rakkaus ja sota kuitenkin rinnastetaan hyvin kirjaimellisella tavalla toisiinsa, sillä hänen opaskirjassaan käyttämänsä termistö liittyy vahvasti myös sotasanaanastoon. Opasteoksessa hän on esimerkiksi nimennyt yhden kappaleen nimellä *Sota ja rauha*, kappale käsittelee avioliiton riitoja, eli *sotaa*, sekä riitojen ratkaisua ja välttämistä, eli *rauhaa*⁵⁴. Kahden Rouvan kirjoittamassa *Morsiamen kirja* -teoksessa tuodaan ilmi ”oikean miehen” piirteitä. Toivotuissa piirteissä painotettiin nimenomaan rohkeutta, kohteliaisuutta, hallitsevaa itsevarmuutta ja viisautta.⁵⁵ Teoksessa viitataan siis vahvasti hyvin samankaltaisiin piirteisiin, kuin piirteet, joita arvostettiin myös sotaympäristössä.

4.2 Sukupuoliroolit avioliitossa ja kotona

Sukupuoliroolit kodin piirissä esiteltiin hyvin selkeästi ja niille annettiin paljon painoarvoa avioliitto-oppaissa. Paul Langenscheidtin *Avioliiton valtiotaitoa* -opasteoksessa nostetaan esiin ajatus, että nainen ja mies ovat kaksi täysin eri olentoa, jonka seurauksena heillä on täysin erilaisia taipumuksia.⁵⁶ 1800-luvun aikana länsimaissa vakiintui ajatus sukupuolten ruumiiden anatomisesta ja fysiologisesta erilaisuudesta. Biologiset erityispiirteet nähtiin faktana, joiden avulla voitiin selittää naisten ja miesten välisiä kokemuksellisia, yhteiskunnallisia ja käyttäytymiseen liittyviä eroja.⁵⁷ Tulkitsen, että Langenscheidtin teoksen taustalla oli

⁵² Kaksi Rouvaa 1944, 45.

⁵³ Kivimäki 2014, 255.

⁵⁴ Langenscheidt 1921, 275.

⁵⁵ Kaksi Rouvaa 1944, 45.

⁵⁶ Langenscheidt 1921, 221.

⁵⁷ Helén 1997, 89.

nimenomaan tämä länsimainen ajatus, jonka pohjalta hän perusteli myös omia ajatuksiaan liittyen sukupuoleen. Hän tuki ja perusteli ajatuksiaan sukupuolesta myös tekemällä viittauksia aikansa älymystöön, kuten teologi Heinrich Lhotzkyyn⁵⁸ ja tiedemies Hermann von Fehlingiin⁵⁹, jotka ovat tuoneet esiin omia ajatuksiaan sukupuolesta.⁶⁰ Lähdeaineistoni pohjalta Langenscheidt vaikutti olevan ainoa, joka liitti omia näkemyksiään laajempaan tieteellisen ajattelun kenttään.

Eino Sormusen vuoden 1944 opasteoksessa *Avioliitto* nousee esiin ajatus kodin hengestä. Hän toteaa, että kodin henki muodostuu aviopuolisoiden keskinäisestä suhteesta ja suhteen tasapainosta.⁶¹ Myös Kahden Rouvan opasteoksessa tuodaan ilmi ajatus siitä, että koti on viihtyisä nimenomaan aviopuolisoiden keskinäisen rakkauden ansioista⁶². Sormunen toisaalta toteaa, että kodin hengen toteutuminen on nimenomaan vaimon vastuulla. Vastuualueeseen kotona kuuluu viihtyvyys, siisteys ja järjestys, eli käytännössä kaikki kodin sisäpiiriin kuuluvat toimet.⁶³ Helén toteaaakin tutkimuksessaan, että sukupuoliero ruumiillistuu naisissa ja naisellisuudessa. Naisten toiminta ja elämäkäytännöt ovat nimenomaan sukupuolieron määrittämiä ja sen sanelemia.⁶⁴ Miehillä taas nähtiin erityisen raskaana kaikki, joka kuului kodin ulkopuolelle ja oppaassa todettiin, että nimenomaan kodin tulisi tästä syystä olla miehille turvapaikka.⁶⁵ Myös T. Yliluoman teoksessa *Kirja rakastavaisille* todetaan hyvin yksiselitteisesti, että miehen vaikutusala on koko maailma ja naisen vaikutusalaan taas kuuluu koti ja muu lähipiiri⁶⁶. Tätä perinteistä ajatusmallia, jossa nainen hoitaa kodin ja mies kaiken muun, lujitti sota-ajan vaikutus, koska ajateltiin, että mies suojelee ja nainen vartioi kotia⁶⁷.

Morsiamen kirja -teoksessa tuotiin esiin naisille tärkeitä piirteitä, jotka liittyivät kodinhoitoon. Opaskirja asettaa naisia kohtaan tiettyjä vaatimuksia taidoista, joita naisen täytyisi äitinä tai perheenemäntänä osata. Teoksen kirjoittaja itsekkin toteaa, että näitä osattavia taitoja on niin monia, että niitä on mahdotonta edes luetella. Kuitenkin mainitut taidot liittyivät vahvasti

⁵⁸ Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon.

⁵⁹ Deutsche National Bibliothek.

⁶⁰ Langenscheidt 1921, 222.

⁶¹ Sormunen 1944, 20.

⁶² Kaksi Rouvaa 1944, 194.

⁶³ Sormunen 1944, 39.

⁶⁴ Helén 1997, 28.

⁶⁵ Sormunen 1944, 40.

⁶⁶ Yliluoma 1926, 114.

⁶⁷ Utrio 1997, 11.

kodinholdollisiin toimiin, kuten erilaisten rikki menneiden asioiden korjaamiseen. Vaatteiden ja muiden kankaista tehtyjen asioiden korjaamistaidon tarvetta perusteltiin kuitenkin taloudellisilla seikoilla.⁶⁸ Kiinnostavaa kyseisessä teoksessa oli se, ettei miehille asetettu vastaavia vaatimuksia liittyen kodinhoitoon. Esimerkiksi ennen yleisesti ”miesten toimiksi” miellettyjä asioita, kuten tietynlaisia korjaustöitä ei mainittu.

Yliluoman teoksessa tuodaan esiin vaimon valta miehen toimiin liittyen. Teoksessa todetaan, että avioliitossa vähitellen naisen päätösvalta kasvaa miehen toiminnan säätelyssä. Tätä Yliluoma pitää negatiivisena asiana miesten kannalta, mutta esittää ajatuksen, että mies voi elää asian kanssa, jos aviorakkaus säilyy tai kasvaa entisestään.⁶⁹ Kuitenkin Utrion teoksessa *Familia* todetaan, että isän arvovalta kyllä väheni perheen sisällä, mutta se koski lähinnä lasten kasvatusta, eikä niinkään perheen yleisistä asioista päättämistä⁷⁰.

”Mieshän ansaitsee, vaimo säästää.” Edellinen lainaus löytyy *Avioliiton valtiotaitoa* -opaskirjasta. Langenscheidt ohjeistaa lukijaa kodin taloudellisissa asioissa. Hän toteaa, että jokaisen kodin tulisi tehdä jonkinlainen taloudenhallintasuunnitelma, jossa eritellään tulot ja menot. Hän toteaa, että vaimon vastuulla on taloudesta huolehtiminen.⁷¹ Silti todellisuudessa avioliiton sisäisen omaisuuden nimellinen päättäjä ja hallinnoija oli mies⁷².

4.3 Vanhemmuus avioliiton päämääränä

Avioliittojen sisäisten sukupuolisuhteiden emotionaalinen puoli oli vasta muotoutumassa 1900-luvun alussa. Avioliitot ja yleisemmin parisuhteet rakentuivat siis pääasiassa yhteiskunnallistetun perhevastuun varaan.⁷³ Helénin tutkimuksessa todetaankin, että nainen oli yhteiskunnallisesti ja valtiollisesti hyvin tärkeä toimija. Tärkeys määriteltiin pitkälti perheen kasvatuksen ja perheestä huolehtimisen kautta. Ajatuksen takana oli kuitenkin vahva

⁶⁸ Kaksi Rouvaa 1944, 56.

⁶⁹ Yliluoma 1926, 90.

⁷⁰ Utrio 1997, 135.

⁷¹ Langenscheidt 1921, 183.

⁷² Pylkkänen 2012, 47.

⁷³ Halmesvirta 1998, 183.

näkemyksistä, että naisen täytyi synnyttää vain terveitä lapsia.⁷⁴ Tämä voisi siis osaltaan toimia selityksenä sille, miksi opaskirjallisuudessa tehdään paljon viittauksia perhe-elämään puhuttaessa avioliitosta. Teoksia tarkasteltaessa vaikutti siltä, että vanhemmuus oli enemmän sääntö, kuin poikkeus osana avioliitossa toimimista.

Useassa tarkastelemassani opaskirjassa vanhemmuudesta kirjoitetaan hyvin itsestään selvänä asiana. Missään teoksessa ei tuoda etenkään positiivisessa valossa esiin mahdollisuutta siitä, että aviopuoliset eivät haluaisi jälkikasvua, tai sitä, että heidän olisi biologisista syistä mahdotonta saada lapsia. *Morsiamen kirja* -teoksessa jälkikasvua käsittelevässä osiossa kirjoittajat esittävät hyvin selvästi mielipiteensä avioliitosta ja lasten saamisesta. Kirjoittajat toteavat, teoksessa että ”kunnokkaat ja arvokkaat naiset yleensä haluavat saada lapsia”. He myös mainitsevat, että lapsettomuus pariskuntien kesken oli mennyt pois suosiota viime vuosikymmenellä, jolla tarkoitetaan teoksessa 1930-lukua.⁷⁵ Kuitenkin Ritamiehen tutkimus suomalaisen perhesuunnittelun historiasta on jokseenkin ristiriidassa Kahden Rouvan esittämän väitteen kanssa. Tutkimuksessa todetaan, että nimenomaan 1930-luvulla syntyneisyys oli poikkeuksellisen vähäistä lama-ajasta johtuen. Lisäksi lapsiluku yhtä naista kohtaan puolittui 1910-luvun alusta 1930-luvun loppuun mennessä.⁷⁶

Yliluoman teoksessa *Kirja rakastavaisille* vanhemmuus liitetään myös hyvin vahvasti osaksi avioliittoa. Avioliittoa kuvataan lailliseksi yhteydeksi miehen ja naisen välillä, joka turvaa myös lasten kasvattamista.⁷⁷ Kuitenkin lasten kasvattamisessa äidin rooli oli isää tärkeämpi, joka heikensi myös isän arvovaltaa perheen sisällä. Isä nähtiin vain tärkeänä tukena äidin toimien ohelle.⁷⁸ Voidaan tulkita, että nimenomaan tästä syystä lasten ja isän vuorovaikutuksesta ei juurikaan puhuttu opasteoksissa. Kuitenkin Kahden Rouvan opasteos antaa ymmärtää, että mies kuitenkin oli vaikuttavassa roolissa lasten elämässä. Teoksessa todetaan, että kodin yleinen ilmapiiri vaikuttaa lasten luonteeseen tulevaisuudessa.⁷⁹

⁷⁴ Helén 1997, 141 & 137.

⁷⁵ Kaksi Rouvaa 1944, 264.

⁷⁶ Ritamies 2006, 124.

⁷⁷ Yliluoma 1926, 120.

⁷⁸ Utrio 1997, 135.

⁷⁹ Kaksi Rouvaa 1944, 54.

Äidin aseman kuvaukset vaikuttivat olleen hyvin yhtenäisiä kaikissa tarkastelluissa opaskirjoissa. Morsiamen kirja -opasteoksessa korostettiin etenkin sitä, että naisen tehtävänä on huolehtia niin kodista, lapsista, kuin rakkaustyöstä avioliitossa⁸⁰. Myös Langenscheidtin teoksessa mainitaan naisen kuuluvan kotiin lastensa ”omistukseen”⁸¹. Sormusen teos taas antaa ymmärtää, että nainen on kokonainen ja täydessä kukinnossa vasta äidiksi tultua⁸². Teoksissa annetaan kuitenkin ymmärtää, että kirjoittajat pitivät äidin roolia todella tärkeänä. Helénin teoksessa *Äidin elämän politiikka* esitetäänkin ajatus siitä, että äitiruumin oli yhteiskunnalle hyvin tärkeä ja avioliitto toimi sen suojelijana⁸³. Tähän liittyi varmasti osaltaan jo aiemmin mainittu yhteiskunnan väestöpoliittinen huoli syntyvyyden laskusta.

Opaskirjallisuudessa yleisesti puhutaan hyvin vähän varsinaisesti miesten isäroolista perheessä. Kuitenkin Kahden Rouvan *Morsiamen kirja*-teoksessa nousee esiin vaatimus miehen mielellisestä tasapainoisuudesta. Miehen täytyi teoksen mukaan olla valmis päästämään irti nuoruuden huimapäisyydestä, jotta miehen oli mahdollista perustaa perhe. Lisäksi luonteenpiirteissä arvostettiin nimenomaan jäämäkkyyttä, kypsyyttä ja yleistä huolenpitoa, jotta mies pystyi ”johtamaan” perhettään.⁸⁴ Tästä voidaan huomata jälleen, että 1920- ja 1930-lukujen miehisyysskuva, jossa esimerkiksi toisten suojele nähtiin arvostettavana piirteenä, korostuu siis vahvasti myös vanhemmuudesta puhuttaessa⁸⁵. Isän ja lasten kanssakäymisestä puhutaan opasteoksissa myös hyvin vähän. Kuitenkin Yliluoman opasteoksessa todetaan kuitenkin, että äiti on se, joka opettaa lapset rakastamaan isäänsä⁸⁶. Tämän perusteella voisi tulkita, ettei isä varsinaisesti viettänyt aikaa lastensa kanssa paljoa kotona.

⁸⁰ Kaksi Rouvaa 1944, 63.

⁸¹ Langenscheidt 1921, 227.

⁸² Sormunen 1944, 43.

⁸³ Helén 1997, 250.

⁸⁴ Kaksi Rouvaa 1944, 46.

⁸⁵ Kivimäki 2014, 255.

⁸⁶ Yliluoma 1926, 11.

5 LOPPUPÄÄTELMIÄ

Nimenomaan vanhemmuuden saavuttaminen vaikutti olevan avioliitto- ja terveysopaskirjojen mukaan tärkeä mittari avioliiton onnistumisen arvioimisessa. Vanhemmuuteen taas liitettiin hyvin tarkkojakin ennakkokriteereitä sille, minkälainen ihminen on hyvä vanhempi ja minkälaista omistautumista vanhemmuus vaatii. Samoin tarkat ennako-odotukset ihmisten olemuksesta ja toiminnasta toistuivat opasteoksissa myös jo avioliittoon solmimiseen liittyvissä osioissa. Opasteoksista oli myös mahdollista havaita tiettyjä eroja sukupuolten välillä siitä, minkälaisia asioita pidettiin hyvinä ominaisuuksina avioliittoa varten.

Yleisesti opasteoksista pystyi havaita hyvin yhteneväisen linjan siitä, miten avioliitosta kirjoitettiin. Kokonaisuudessaan avioliittoa pidettiin tärkeänä osana aikuisten ihmisten elämää ja se nähtiin seurustelun päämääränä. Oli myös kiinnostavaa huomata, että aviorakkaus sai suhteellisen paljon painoarvoa avioliitosta puhuttaessa. Avioliittoa ei pidetty vain käytännöllisenä järjestelynä parin välillä, vaan teoksissa korostettiin aidon yhteyden ja molemminpuolisen tyytyväisyyden tärkeyttä.

Teoksissa käsiteltiin todella paljon aikaa jo ennen avioliittoa, johon liittyi esimerkiksi se, että mitä yksilö voi tehdä etukäteen itse vaikuttaakseen avioliiton onnistumiseen tulevaisuudessa. Näitä asioita oli esimerkiksi kouluttautuminen ja seurustelukumppanin valinnan tarkka pohtiminen. Tässä osa-alueessa sukupuolierot eivät näkyneet ohjeissa kovinkaan vahvasti, vaan oppaissa näkyi vahvasti se, että pidettiin tärkeänä, että ihminen oli valmis avioliittoon sukupuolesta riippumatta.

Yleisesti oppaiden mukaan avioliitossa mies oli perheen pää, jonka tehtävänä oli käytännössä hoitaa kaikki kodin ulkopuoliset asiat, kuten tienaaaminen. Naisen tehtävänä oli taas hoitaa kodin sisäiset asiat, kuten lasten kasvatus, kodista huolehtiminen ja talouden hallinta. Vaikka oppaat olivat kolmenkymmenen vuoden aikaväliltä, teoksissa oli silti hyvin vähän eroavaisuuksia liittyen avioliiton sisäisten sukupuoliroolien välillä. Teoksissa korostettiin hyvin vahvasti nimenomaan luonnollista sukupuolten erilaisuutta, käytännössä toteamalla, että miltei kaikki miehissä ja naisissa oli täysin päinvastaista, aina luonteesta toimintaan.

Mielenkiintoinen käsite, joka nousi esiin jopa kolmen opasteoksen tekstissä, oli kohtuullisuus. Käsitettä käytettiin useassa eri kontekstissa, joissa annettiin erilaisia ohjeita, kuinka toimia avioliiton sisällä erilaisissa tilanteissa. Teoksissa siis jätetään loppujen lopuksi hyvinkin paljon tulkinnanvaraa lukijalle oman toimintansa reflektomisessa. Vaikutti, että käsitteellä haluttiin tuoda esiin sitä, että jokainen ihminen on kuitenkin loppujen lopuksi yksilö, joka näkee ja kokee asiat ja tilanteet hyvin eri tavalla. Oppaiden tarkoituksena oli tässä tapauksessa saada lukija tiedostamaan, mikä olisi ideaali tapa toimia tietyissä tilanteissa.

Kokonaisuudessaan 1900-luvun alun avioliitto- ja terveysopaskirjat ovat hyvin hedelmällinen lähdeaineisto tutkimukselle. Sisällöllisesti opasteoksissa oli todella laaja-alaisesti aiheita ja asioita, jotka eivät kaikki edes mahtuneet tutkimukseeni.

LÄHDELUETTELO

Alkuperäislähteet

Collins, E. C. (1947). *Terveysten opas naisille ja miehille*. Otto Andersin Oy:n Kustannusliike.

Kaksi Rouvaa. (1944). *Morsiamen kirja*. Arvi A. Karisto Oy.

Yliluoma, T. (1926). *Kirja rakastavaisille*. T. Yliluoma.

Langenscheidt, Paul. Suom. Anttila, Selma. (1921). *Avioliiton valtiotaitoa*. Arvi A. Karisto Oy.

Sormunen, Eino. (1944). *Avioliitto*. SKS Kirjapainon Oy.

Tutkimuskirjallisuus

Halmesvirta, Anssi. (1998). *Vaivojensa vangit. Kansa kysyi, lääkärit vastasivat – historiallinen vuoropuhelu 1889–1916*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Helén, Ilpo. (1997). *Äidin elämän politiikka. naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Häggman, K. & Haapala, P. (2007). *Suomalaisen arjen historia: [3], Modernin Suomen synty*. Helsinki: Weilin + Göös.

Kaartinen, Marjo, Hannu Salmi, Marja Tuominen ja Hanne Koivisto. (2016). *Maamme: itsenäisen Suomen kulttuurihistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kivimäki, Ville. (2014). *Sotamies Riitaojan poikauhri. Sota suomalaisen mieheyden myyttisenä lähteenä*. Näkymätön sukupuoli: Mieheyden pitkä historia. Tampere: Vastapaino.

Nieminen, Armas. (1993). *Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia: avioliitto- ja seksuaalikäytöksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta mykypäivään*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Pulkinen, Tuija ja Sorainen, Antu. (2011). *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pylkkänen, Anu. (2012). *Vaihtoehto avioliitolle*. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Pöysä, Jyrki, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. (2010). *Vaeltavat menet*. Helsinki: Suomen Kansantalouden Tutkijain Seura.

Ritamies, Marketta. (2006). *Sinappikylvystä ehkäisytablettiin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Räisänen, Arja-Liisa. (1995). *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Utrio, Kaari, Tiina Kinnunen, Marianne Liljeström ja Kirsi Tuohela. (1997). *Familia: eurooppalaisen perheen historia. 6, ydinperheen aika: 1900-luku*. Helsinki: Tammi.

Internetlähteitä:

Bosl, Erika. (1993). *Lhotzky, Heinrich*. Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. (Viitattu: 12.4.2022) <https://www.bbkl.de/index.php/frontend/lexicon/L/Lh-Lj/lhotzky-heinrich-61278>

Deutsche National Bibliothek. (Viitattu: 12.4.2022) <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&cqlMode=true&query=nid%3D116427590>

Mäkinen, Kari. (2001). *Sormunen, Eino*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Viitattu: 5.5.2022) <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/3009>

Pohls, Maritta. (1997). *Wiherheimo, Alli*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Viitattu: 12.4.2022) <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4801>

Setälä, Helmi. (1910). *Valvoja*. Vol. 5-6. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/497981?term=E.%20C.%20Collins&page=67>